

O'SMIRLARNING AGRESSIV XULQINI KORREKSIYALASHDA IJTIMOIY MUHITNING RO'LI

Termiz Davlat Pedagogika institute magistr talabasi

Xolliyeva Aziza Tura qizi

***Annotatsiya:** Ushbu maqola nazariya va eksperimental qismdan iborat. O'smir yoshdagi agressiv xulq-atvorni tuzatishga qaratilgan. Bunda ijtimoiy muhit, oila, ular o'qiyotgan jamoa hamda pedagoglarning roli ko'rsatib o'tilgan.*

***Kalit so'zlar:** O'smir yoshi, agressivlik, emotsiya, guruh, omillar.*

Butun davr mobaynida jamiyat paydo bo'lgandan beri insonlar o'ziga nisbatan shafqatsiz munosabatda bo'lishgan. Ko'pgina olimlar shafqatsizlikning mohiyatini, ularning sabablarini va unga ta'sir etadigan omillarni aniqlashga harakat qilishdi. O'smirlarda agressivlik xulqi vayron qiluvchi emotsiyalarga to'la bo'lgan hamda o'smirlik davrida mustaqil boshqara olmaydigan ichki dunyosiga e'tibor talab qilish kabi xislatlarda namoyon bo'ladi. Guruhning ta'siri ostida inson xatti-harakatida maxsus o'zgarishlar yuz beradi. Har biri kishi bunday o'zini tutmas edi, lekin guruhda qilgan ishi uchun shaxsiy javobgarlikdan ozod qilinadi. Bu o'smirlik davrida guruhlariga qo'shilish istagi hamda tengdoshlar bilan ko'p vaqt o'tkazishlarini xohlaydi. Hech kimga sir emaski, har bir ijtimoiy guruhning o'ziga xos "begonalari" bor, turli sabablarga ko'ra surgun qilingan (shaxsiy, intellektual, jismoniy-nogironlik, ko'zida nuqsoni bor, oilaning past moddiy yoki ijtimoiy mavqeyi va hokazo) va ko'pincha o'smirlar o'ziga dushman bo'lgan boshqa guruhga qarshi chiqmaganligi uchun guruhdan rad etilishidan qo'riqishadi.

Jamiyat tomonidan qoralangan, janjalkashlik, mulkka zarar yetkazish, halokatli harakatlar va shu turdagi agressiv harakatlar o'smirlarda o'zini namoyon qilishda jismoniy faoliyatning o'sishiga olib keladi. Ba'zi bir hollarda, o'smirlarda o'ziga

e'tibor talab qilish, aqliy yoki jismoniy kuchini ta'kidlash; boshqalarda esa o'zining hissiyotini yetarli darajada namoyon qila olmasligi tufayli agressivlik holatlari uchraydi. Ko'pincha agressiv xulq-atvor shakllanishi va kuchayishi o'z-o'zini tasdiqlash zaruratini talab qiladi. Agar bu talab ustunlik qilsa, energiyaga to'la o'smirlarda agressiv xulq-atvor kuzatiladi va dominanta ya'ni boshqarish istagini amalga oshiradi. O'z navbatida, liderlik uchun kurash, biriga bo'ysunish va boshqalarni majburlashga asoslangan bo'ladi. Lider, qoida bo'yicha zo'ravonlik bilan o'zining maqomini ushlab turgadigan shaxs hisoblanadi.

Agressiv bolalarning ota-onalari o'z farzandlarining emotsional ichki dunyosiga befarq bo'lmasdan destruktiv xatti-harakatlarini sababini bilishi muhim. Chunki agressiv xulqning shakllanishida oilaviy muhit ta'sir qilishini esdan chiqarmaslik zarur. Shunda ota – onalarning asosiy vazifasi har qanday vaziyatda hurmat hamda eshitish orqali bolaga ehtiyotkorlik bilan muloqot qilish bo'ladi. O'smir yoshdagi bolalarning negativ xulq-atvori «xulqi og'ishgan» bolalar bilan muloqot qilish qobiliyatiga ega bo'lmagan pedagoglar tufayli qiyinchiliklar yuzaga keladi. Qarama-qarshilik, to'xtovsiz uzoq muddatli nizolar va o'zaro hissiy adovat talablarining o'quvchilarda o'qituvchilarga nisbatan verbal- og'zaki agressivlik va o'z tengdoshlariga jismoniy agressivlikni keltirib chiqaradi.

Harakat va shaxs o'rtasida chegara o'rnatish uchun xulq-atvorni obyektiv tavsiflash texnikasi imkon beradi. Bola qachon tinchlanganda, u bilan o'zini tutgan holati haqida keyinroq muhokama qilish to'g'ri bo'ladi. Uning xatti-harakatlarini, u qanday so'zlarni ishlatdi, harakatlariga baho bermasdan qanday holatda bo'lganligini aytish kabi tavsiflash zarur. Tanqidiy, asosan, hissiy bayonotlar g'azab va norozilikka sabab bo'ladi va muammoni hal qilishdan charchatadi.

Psixologlar va o'qituvchilarning ta'kidlashicha, korreksion ishlar agressiv o'smirlar muayyan algoritm shartlarga rioya qilgan holda amalga oshirilishi kerak va bu quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. O'smir bilan aloqa o'rnatish, ishonchli atmosferani hisobga olgan holda keskinlikni bartaraf etish, individual yoki guruh mashg'ulotlari orqali amalga oshirish. Treningda muhim shart-bu nafaqat ishtirokchilarni birgalikda ishlashga yordam beradigan mashqlar, balki guruhning ishlash tamoyillari va normalariga muvofiq ijobiy ta'sir ko'rsatadi.
2. Agressiyaning hissiy reaksiyasi va tinchlantirish; quyidagi usullarni amalga oshirish orqali amalga oshiriladi: "G'azabning plastik reaksiyasi, g'azabning reaksiyasi harakat"; "o'z g'azabingizni chizing" mashqlari; texnika meditatsion rasm chizish.

Dasturning maqsadi: moslashuvchan xulq-atvor ko'nikmalarini o'rgatish orqali o'smirlarda tajovuzkorlik darajasini pasaytirish. Ushbu maqsadga erishish uchun korreksiya jarayonida quyidagi vazifalar hal qilindi:

-o'smirning his-tuyg'ularini to'g'ri namoyish etish qobiliyatini rivojlantirish ;

-o'smirni xavotir olish tuyg'usini, holati va qiziqishlari, empatiyaning rivojlanishini tushunish;

-o'smirning pozitiv baho berishini rivojlantirish.

“Assotsiatsiya” mashqi

O'smirning kontseptsiyaga qanday ma'no qo'yishini aniqlang:

- "agressivlik"; "dushman", "do'st";

-muammoni muhokama qilish uchun material to'plash;

- yashirin sozlamalarni og'zaki bayon qilish,

-suhbat uchun material olish.

O'smirga quyidagilar bilan bog'liq bo'lgan tushunchalar ro'yxati taklif etiladi: "agressivlik" tushunchasi bilan unga birinchi assotsiativ savol berilishi kerak va aqlga kelgan javob kutiladi. Mashq tez sur'atda amalga oshiriladi. Psixolog javob variantlarini yozadi.

Tushunchalarning taxminiy ro'yxati:

Aggressivlik	xursandchilik
G'amginlik	g'azablanish
Ona	omadsizlik
Sokinlik	rohat
Qo'rquv	nafrat
Do'stlar	ko'z yosh
Orzu	og'riq
Jazo	dushman

Siz boshqa tushunchalardan foydalanishingiz mumkin, ammo aniqlanadigan tushunchalar o'n beshdan oshmasligi kerak. O'smirga javob variantlari bo'lishi kerakligi haqida ogohlantirish kerak faqat ismlar bilan, aks holda u quyidagi javoblarni berishni boshlashi mumkin, sifatlar va bu o'smirning shaxsiy materialiga yondashuvni qiyinlashtiradi va jismoniy mashqlar faqat tavsiflovchi ma'noga ega bo'ladi. Assotsiatsiya jarayoni oxirida olingan natijalar muhokama qilinadi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, agressiv xatti harakatlar mavjud bo'lgan o'quvchilarda avvalo oila muhitini tashkil qilishi va oiladagi o'zaro bir-birini psixologik tomondan tushinmasligi natijasidir. O'smirlik keskin o'zgarishlar

davriligini hisobga olgan holda, ularga alohida e'tiborni qaratish maqsadga muvofiqdir. Aks holda esa, yuqoridagi salbiy xususiyatlar o'smir yoshidagi o'quvchi xarakterini, uning xatti-harakatini tubdan o'zgartirib yuboradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Satir V. Kak stroit' sebja i svoju sem'ju / V. Satir - M.: Pedagogika, 1992. 192p
2. G.Q.To_laganova, —Tarbiyasi qiyin o__smirlar| Toshkent; 2005.
3. Иванова Н.Л Описание методов и техник, используемых при составлении программы индивидуальной работы с агрессивными подростками. Программа коррекции агрессивного поведения подростков (pp. 286-288).
- 4 Agressiya v podrostkovom vozraste. – Sankt-Peterburg, «Piter», 2007.